

KAKO JE POTEKALA SANACIJA PARTIZANSKE BOLNIŠNICE FRANJE

Mihael Ribičič*, Franc Vardjan**, Samo Bevk***

V lanskoletni številki revije *Ujma* smo prikazali intervencijsko fazo reševanja Partizanske bolnišnice Franje ter okvirni načrt sanacije in napore za usposobitev objekta, da bo lahko ponovno sprejemal obiskovalce. V letošnji številki pa objavljamo prispevek o izvedbi načrta sanacije Franje. V času, ko je besedilo nastalo, obnova še ni bila končana (januar–marec 1990). Otvoritev je predvidena za mesec maj ali junij, odvisno od vremenskih razmer in od tega, kako hitro bo obnovljena dostopna pot.

Sanacija kameninskega podora nad Partizansko bolnišnico Franjo

Po zrušenju dolomitske kameninske gmote je nad sotesko Pasice nastala navpična, v gornjem delu celo previsna sveža odlomna stena. Odlomna stena je bila labilna, zato je bila prisotna stalna nevarnost sprožanja novih odlomov in rušenja blokov dolomita. Prihod do bolnišnice skozi sotesko je bil onemogočen. Nujna je bila sanacija kameninskega odloma.

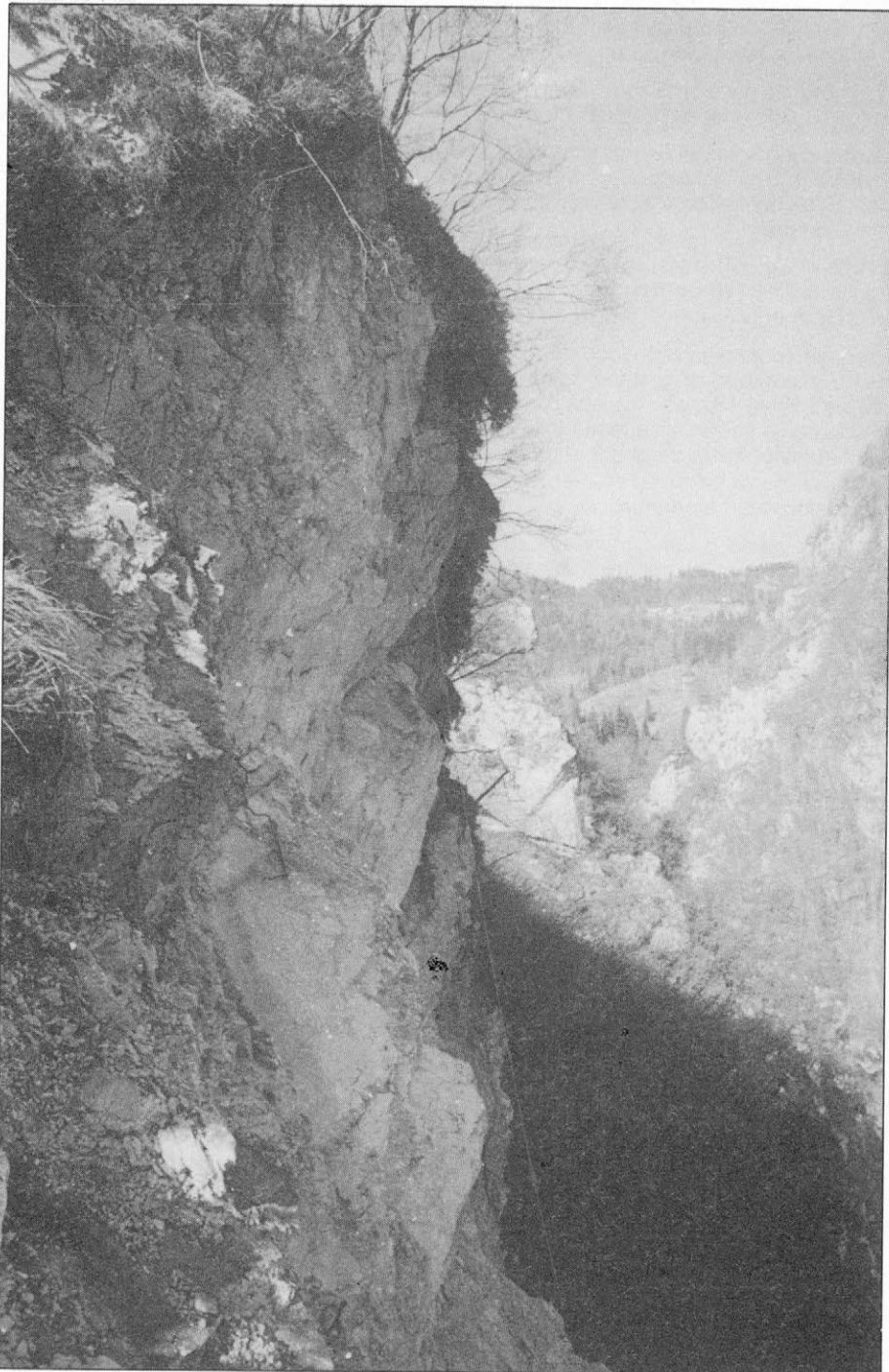
Po podrobnih raziskavah razpokanosti odlomne stene, usmerjenosti kritičnih razpok in splošni oceni stabilnosti smo ugotovili, da je kameninski podor mogoče sanirati le na tak način, da z miniranjem zmanjšamo povprečni nagib stene na naklon okoli 60° od horizontale, pri katerem bo brežina stabilna. Nato pa z mrežnimi zasloni preprečimo padanje manjših kosov in drobcev dolomita.

Sanacijo odloma je prevzel Geološki zavod Ljubljana. Izdelan je bil načrt poteka del od vrtanja, miniranja in odstranitve odstreljenega materiala iz soteske do zaključnih del.

Dela so se začela zgodaj spomladi v letu 1989. Potekala so nad 80 m visoko prepadno steno, zato so bili potrebni posebni varnostni ukrepi za zaščito delavcev in opreme.

Prvi korak je bilo vrtanje minskih vrtin v dolžini 30–40 m. Minske vrtine so bile med seboj oddaljene približno 2 metra.

Miniranja smo izvajali postopoma od južne strani odloma proti severni. Po vsakem miniranju smo odstranili material v strugi potoka z buldožerji, tako da smo

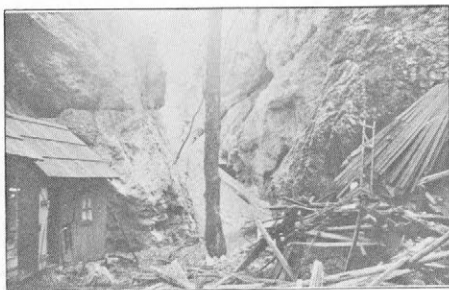

Slika 1. Pogled na navpično oziroma celo previsno odlomno steno nad bolnišnico Franjo. Dokumentacija Geološkega zavoda Ljubljana (GZL).

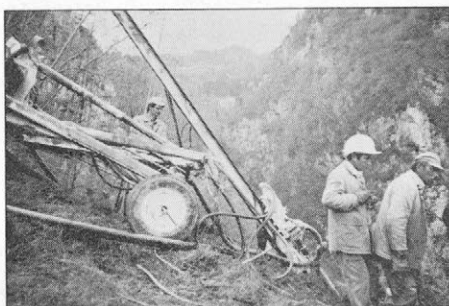
* Geološki zavod, Dimičeva 16, Ljubljana.

** Restavratorski center Republike Slovenije, Plečnikov trg 2, Ljubljana.

*** Mestni muzej Idrija, Prelovčeva 9, Idrija.

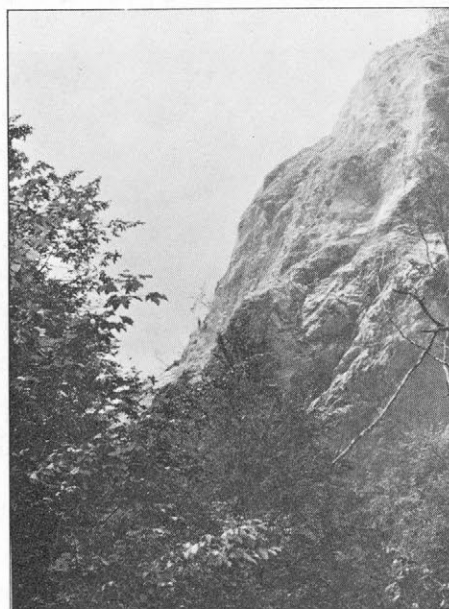
Slika 2. Razdejanje v bolnišnici po naravni katastrofi v noči s 7. na 8. januar 1989. Dokumentacija Mestnega muzeja Idrija (MMI).

Slika 3. Sanacija kameninskega podora se je pričela marca 1989. Vsa oprema je bila s helikopterji JLA in RSNZ iz Ljubljane prepeljana na greben nad odlomom. Dokumentacija MMI.

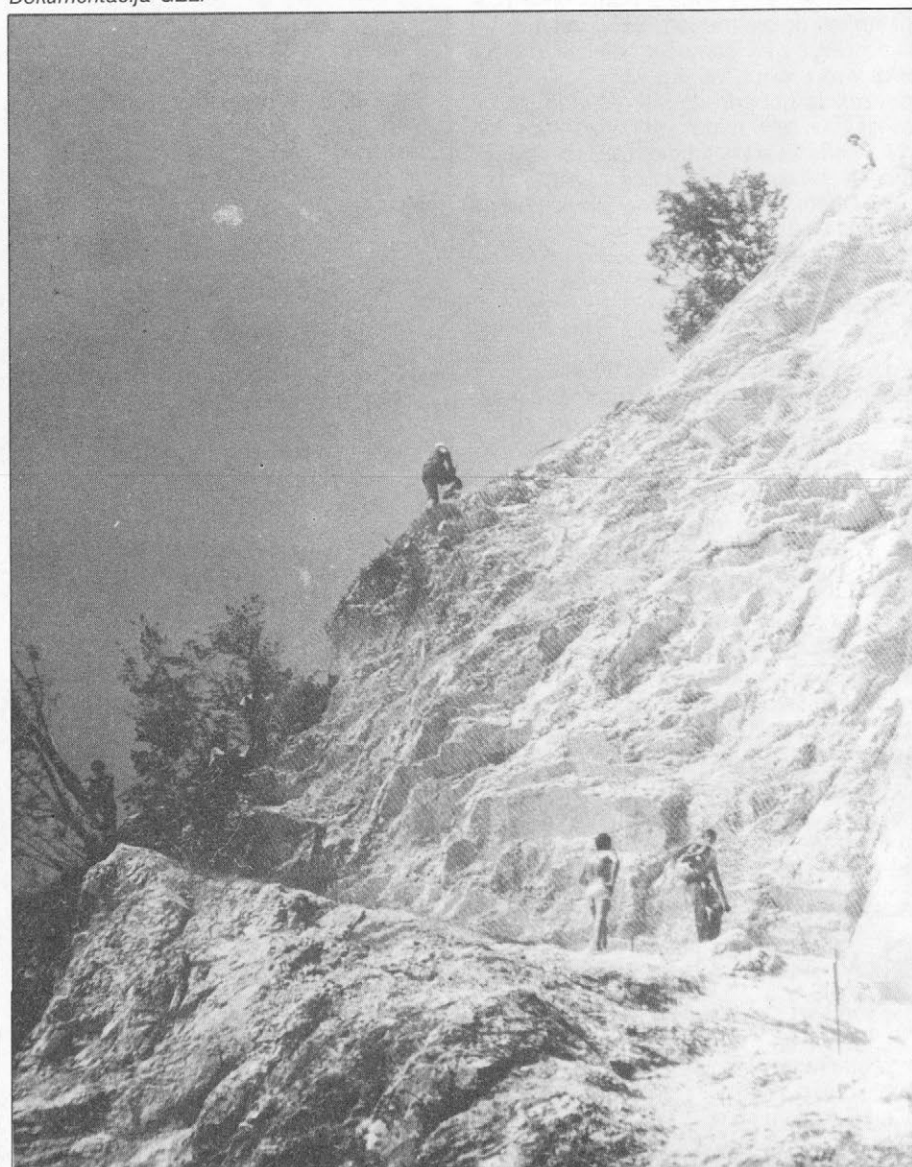
Slika 4. Vrtalna garnitura in delavci Ljubljanskega geološkega zavoda visoko nad sotesko Pasice. Dokumentacija GZL.

Slika 5. Prikazano je miniranje zgornjega odlomnega roba. Dokumentacija GZL.

Slika 6. Po vsakem miniranju je obstajala nevarnost, da potok ob morebitnem hudem naliivu zalije bolnišnico. Delo je bilo temeljito načrtovano, zato je zalilo samo temelje prvih objektov. Dokumentacija GZL.

Slika 7. Takoj po miniranju sta šla v akcijo dva buldožerja, ki sta napravila prostor za odtok vode in za material pri naslednjem miniranju. Ves material je bil odrinjen na območje podslapja. Dokumentacija GZL.

200 zopet vzpostavili pretok vode in naredili prostor za na novo odstreljeni material. Pred vsakim naslednjim miniranjem smo natančno pregledali obliko brežine po zadnjem miniranju, z namenom poiskati najugodnejšo končno obliko saniranega odloma. Izvedli smo štiri večja miniranja in več manjših. Na sliki 5 je prikazano miniranje zgornjega odlomnega roba.

Kot je bilo pričakovati pri tako zahtevni sanaciji, so se med delom pojavljale težave, ki smo jih sproti reševali. Pokazalo se je, da je dolomit v notranjosti masiva bolj zdrobljen, kot je bilo možno ugotoviti pri pregledu odloma ploskve. Zaradi tega je prišlo pri prvem miniranju na južni strani odloma do sekundarnega podora 4000 m^3 dolomita na severni strani. Ta podor je pokazal, kako nujna je bila sanacija, saj bi se labilna masa razpokanega dolomita, ki se je sprožila zaradi tresljajev pri miniranju, drugače prej ali slej porušila v sotesko.

Dodatna nepredvidena količina materiala v soteski je seveda zaprla odtok vode iz nje, vendar se je voda zaradi velike propustnosti dolomitnega grušča in hitre akcije gasilcev na območju bolnišnice dvignila le do višine tal najnižjih barak in ni povzročila nobene dodatne škode. Ni pa se dalo izogniti dodatnim poškodbam barak. V načrtu je bilo ugotovljeno, da sprednjih dveh barak ni mogoče zaščititi pred miniranjem. Zaradi močno zdrobljenega dolomita na severni strani, kot je pokazal tudi podor, pa je bilo treba odstrel premakniti še bolj nad objekte bolnišnice, zato se ni dalo izogniti poškodbi barake za rentgen.

Po končanem miniranju je nastala nova stabilna oblika brežine odloma z dvema stopnicama, vendar posamezne skale, kosi in drobci na površini niso bili stabilni, oziroma bi zaradi preperevanja pod vplivom padavin in zmrzali taki postali. Zato smo celotno sanirano ploskev prekrili z mrežo, ki je gosto sidrana v skalo. Postavilo jo je Podjetje za urejanje hudournikov, ki je za ta dela specializirano. Skupaj z mrežnimi zasloni ob spodnjem robu odloma smo tako preprečili padanje dolomit-skih drobcev in kosov v sotesko. Na sliki 9 je pokazano polaganje mreže in na sliki 10 izgled saniranega odloma po končanem polaganju mreže.

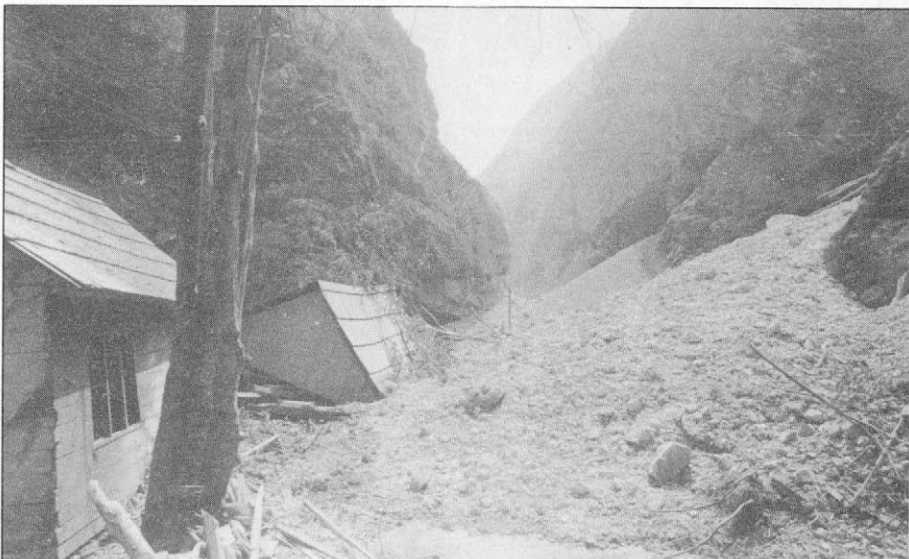
Z opisanimi deli smo omogočili dostop do Partizanske bolnišnice Franje skozi sotesko. Preden bo bolnišnica ponovno odprta, pa bo treba obnoviti še dohodno pot.

Restavriranje Bolnišnice Franje

V restavratorskem smislu je bila pripravljena obsežna arhitektonska dokumentacija. Z rekonstrukcijo je bila avtentično obnovljena večina barak. Tik pred naravno nesrečo je bila s pomočjo Elektrogospodarstva Slovenije obnovljena tudi električna napeljava, ki je omogočala ogrevanje določenih prostorov.

Slika 8. Tako izgleda majhen del sanirane brežine iz neposredne bližine. Delo je nadzoroval strokovnjak Zavoda za raziskavo materiala in konstrukcij iz Ljubljane. Dokumentacija MMI.

Slika 9. Posledice zadnjega večjega miniranja 4. 5. 1989. Poškodbe smo predvideli, razen na objektu za rentgen. Dokumentacija MMI.

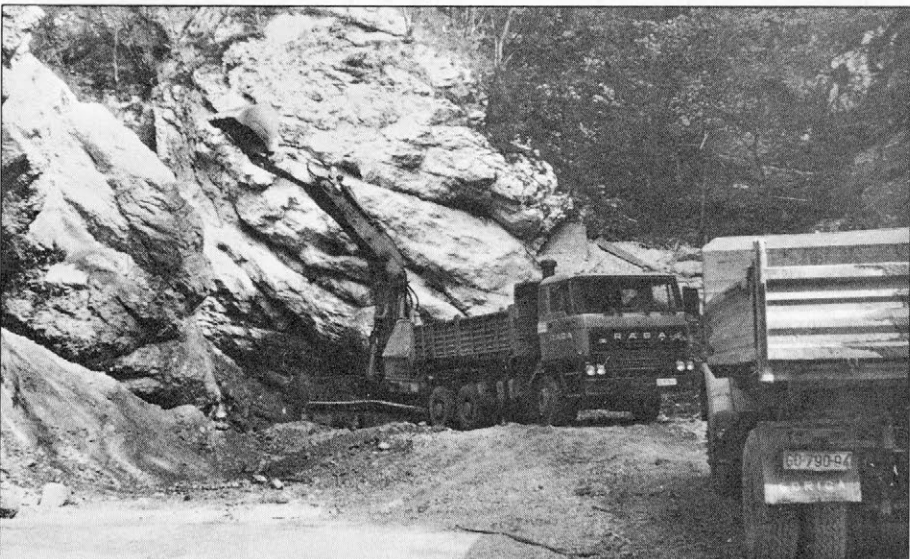
Slika 10. Pogled z istega mesta. Tokrat je soteska že očiščena in pripravljena za pričetek obnove poškodovanih in uničenih objektov.

Slika 11. Ekipa Zidgrada in Mestnega muzeja Idrija je lahko pričela obnavljati objekte, ko je bil saniran kameninski podor nad bolnišnico in zagotovljena varnost. Dela so se začela avgusta 1989. Dokumentacija MMI.

Slika 12. Pogled na sanirano brežino odloma po končanih miniranjih. Dokumentacija MMI.

Slika 13. Konec oktobra in v začetku novembra 1989 je bilo z območja podslapja v soteski Pasice na dolžini približno 200 metrov s kamioni odpeljano približno 15 000 m³ materiala. Dokumentacija MMI.

Po ugotovitvi pobočja je stekla akcija rekonstrukcije. Začelo se je z odstranjevanjem zdrobljenega lesa in kamenja, čiščenjem struge, obnovo zidov in temeljev ter gradnjo objektov. Bistvo vsega dela je v avtentični rekonstrukciji. Vse je bilo najprej dokumentirano, izdelana je bila lokacijska dokumentacija, gradbena ekipa Zidgrada je pripravila teren, posebna ekipa mizarjev in tesarjev idrijskega Mestnega muzeja pa je pod nadzorstvom restavratorskega centra pričela graditi lesene barake. Danes so vse barake v grobem obnovljene. Da bi lahko letos bolnišnico odprli za javnost, moramo urediti še dostop iz doline z vsemi napravami, kot so rampe, dvizni most in drugo. V barakah bo restavrirana oprema. Inventar operacijske barake je že nared. Sledila bo zunanja ureditev in poslikava barak na osnovi arhivskega gradiva in arhitektonske dokumentacije. Restavratorska dela bo spremljal bolničar bolnišnice Danilo Šuligoj, ki je soustvarjal bolnišnico. Osnovni cilj obnove ni samo rekonstrukcija kulturnega spomenika, zagotoviti je treba tudi varen dostop, saj je to pogoj za pridobitev uporabnega dovoljenja.

Zaključna dela pri obnovi spomenika

V zelo uspešno akcijo zbiranja solidarnostnih in drugih sredstev, ki so bila potrebna za obnovo, se je vključila vsa Slovenija, naši rojaki v zamejstvu, združenja italijanskih partizanov, Zveza slovenskih zadrug na Koroškem ter številni posamezniki in organizacije iz Italije, Avstrije, Nizozemske, Belgije in Danske.

Sanaciji kameninskega podora in obnovi objektov v bolnišnici, kar je trajalo do srede oktobra 1989, je sledil odvoz nasutega materiala (okoli 15 000 m³), ki je ostal v soteski od spomladanskega miniranja in ga je voda počasi, a vztrajno, a počasi premikala v smeri vodnega toka. Posledica premikanja materiala je bilo veliko uničenje vegetacije vzdolž celotne dolžine potoka Čerinščica. Naravno odplavljanje materiala bi trajalo vsaj nekaj let. Zato smo se odločili, da glavnino materiala odpeljemo iz soteske in ga odložimo v Logu ob cesti Novaki-Cerkno. Tam je bil spomladi 1989 zgrajen zadrževalnik proda, ki preprečuje naravno potovanje prevelikih količin proda v Cerkno in proti Želinu.

V začetku leta 1990 so idrijski gozdarji začeli čistiti strugo potoka Čerinščica od objektov bolnišnice do parkirišča, ki je namenjeno obiskovalcem. Minirali so večje bloke, ki so ostali v potoku, trebili in žagali poškodovano grmovje in drevje, očistili strugo odvečnega lesa in drugega materiala ter v grobem obnovili dostopno pot. Na nekaterih kritičnih mestih so strugo potoka speljali tako, kot je tekla pred nesrečo. Ves material, ki se je nabral po pobočjih za večjimi skalami in skupi-

202 nami dreves, so zgrebli v potok, kjer čaka, da ga bo večja voda odnesla do zbiralnika proda v Logu.

Strokovnjaki Soškega gozdnega gospodarstva iz Idrije so pripravili tudi projekt ozelenitve, ki ga je odobrila pristojna služba za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novi Gorici.

Tako je bilo vse pripravljeno za naslednjo fazo sanacije, t.j. obnovo vseh sistemov mostovžev, ramp, dviznega mostička in stopnišč, ki prek slapov vodijo do bolnišnice. Na podlagi projekta poti, ki ga je izdelal dipl.inž. Franc Vardjan iz Restavratorskega centra Republike Slovenije, je sredi marca začel delati indrijski Zidgrad oziroma njegova delovna enota iz Cerknega.

Največje težave pri sanaciji so z restavriranjem predmetov iz bolnišnice, kar je spričo pomanjkanja restavratorjev pri nas seveda razumljivo. Ta dela so se začela šele v začetku novembra. Prvi je začel samostojni restavrator Alojzij Papič, v delavnici, ki nam jo je brezplačno ponudil Muzej ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani. Pridružila sta se mu restavratorja Lujo Umek v Pokrajinskem muzeju Koper in Tone Miklavžina v Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novem mestu.

Vzporedno z vsemi temi deli poteka tudi akcija za pridobitev uporabnega dovoljenja za otvoritev objekta.

Zaključno dejanje obnovitvenih del Partizanske bolnišnice Franje bo seveda otvoritev in ponovni množični obisk, ki se je v zadnjih letih gibal od 30 do 40 tisoč, od tega je bilo kar okrog 8 do 10 tisoč tujcev, predvsem iz Italije in Nizozemske.

Seveda bomo to dosegli le z ustrežno informativno-propagandno akcijo in s turistično predstavitvijo objekta, kar je sestavni in zaključni del obnove.

Želimo si, da bi spomenik človečnosti in humanosti ponovno zaživel in žel občudovanje številnih obiskovalcev od blizu in daleč, tudi zato, ker so bila v njegovo sanacijo vložena velika denarna in materialna sredstva ter požrtvovalno delo in solidarnost številnih ljudi.

KDAJ SPREMEMBE SISTEMA SOLIDARNOSTI NA ZVEZNI RAVNI?

Jelka Bratec*

Solidarnost smo doslej opredeljevali kot eno temeljnih vrednot naše humane in socialistične družbe, a smo jo kot mnoge druge vrednote pri praktičnem uresničevanju pogosto razvrednotili. Ob dogovarjanju in usklajevanju o solidarnostnem pokrivanju škod ob večjih naravnih nesrečah v Jugoslaviji je tako večkrat prihajalo do razhajanja in ne do združevanja, kar naj bi bil smisel medrepubliške solidarnosti.

Ob razmišljanjih o potrebnih spremembah obstoječega sistema solidarnosti se torej zastavlja vprašanje, kako kljub dosedanjim razhajanjem, mnogim nepravilnostim in nedoslednostim pri porabi sredstev solidarnosti vendarle ohraniti izvirna in temeljna načela solidarnosti v korist človeka, območja ali dela gospodarstva, ki je ob nesreči prizadeto, in ne na škodo in za neupravičeno izrabljanje tistega, ki pomoč daje. Vsaj pri tem občutljivem področju medčloveških odnosov bi morali ohraniti vse pozitivne vrednote ter v praksi potrjene sistemske rešitve, hkrati pa učinkovito spremeniti vse, kar se je pokazalo kot neučinkovito, slabo ali nepotrebno. In kar je še posebej pomembno: ne smemo dopustiti, da bi razvrednotili in izigrali iskreno pripravljenost ljudi za pomoč sočloveku, ki se je doslej že tolikokrat potrdila ob naravnih in drugih ujmah pri nas in v svetu.

Medrepubliška solidarnost narodov in narodnosti Jugoslavije je »uzakonjena« že poldrugo desetletje in opredeljena s tremi medrepubliškimi družbenimi dogovori (2). O solidarnosti smo v dosedanjih številkah Ujme že pisali in jo tudi kritično ocenili. (1, 5). Mislim, da dovolj upravičeno, saj smo republika, ki je vedno dosledno izpolnjevala skupaj dogovorjene in sprejete obveznosti do drugih okolij; v predhodnih usklajevanjih pa smo bili praviloma najbolj kritični do pristopov, postopkov, metodologije in višine večkrat precenjene škode. »Krivi« smo tudi, da nekateri zahtevki za sredstva medrepubliške solidarnosti (še vedno) niso odobreni. Gre predvsem za zahtevek SR Hrvatske ob potresu v Kninski krajini v letu 1986, za zahtevek SR BiH ob več naravnih nesrečah v istem letu in ob suši v l. 1988; zaradi nedoseženega soglasja pri dogovarjanju republik in pokrajin glede sanacije škode zaradi toče in neviht v SAP Vojvodini v l. 1987 pa je bil v zvezni skupščini (torej izven dogovorjenega sistema solidarnosti) po intervenciji predsedstva SFRJ vendarle sprejet zakon, po katerem morajo republike in avtonomni pokrajini v treh letih zagotoviti

prispevke v skupni višini 21.500,00 dinarjev za odpravo posledic škode za omenjene nesreče. O argumentih našega vračanja teh obveznosti smo prav tako že pisali v zadnji številki Ujme, kot tudi o nekaterih razlogih, ki narekujejo spremembe družbenih dogovorov na zvezni ravni (1). Naj povzamem le nekatere: nezadostna višina sredstev solidarnosti v republikah in pokrajinah in že zdaj prevelike obveznosti; vse večja pričakovanja uporabnikov teh sredstev, hkrati pa vse večje inflacijsko razvrednotenje zbranih sredstev; premajhna učinkovitost in racionalnost pri porabi teh sredstev, tudi zaradi premajhne selekcije; ne dovolj učinkovit družbeni nadzor nad porabo; premajhna odgovornost prejemnikov solidarnosti za namensko in racionalno porabo sredstev; nedosledno preventivno delovanje in ukrepanje za zmanjševanje in preprečevanje naravnih nesreč ipd.

Razlogov za spremembe in dopolnitve sedanjega sistema solidarnosti je torej več kot dovolj!

To je spoznal tudi Zvezni izvršni svet, ki je aprila 1989 Zveznemu sekretariatu za finance dal nalogo, naj začne postopek za noveliranje treh obstoječih dogovorov o oblikovanju in porabi sredstev solidarnosti narodov in narodnosti Jugoslavije. Razlogi, ki jih navaja v obrazložitvi, so predvsem nejasnosti pri dosedanjih razlagi dogovorov v konkretnih primerih porabe sredstev solidarnosti, v čemer vidi tudi razlog, da nekateri dogovori niso bili sprejeti. Omenja nejasnosti pri oceni škode na posameznih objektih, predmetih in dobrinah, pri seštevavanju škode od potresov in poplav z razlogom, da se doseže opredeljeni cenazus: nekateri so zahtevali tudi valorizacijo danih sredstev.

Tako je Zvezni sekretariat za finance v juniju 1989 pripravil delovno besedilo novega dogovora (3), ki je tri dosedanje dogovore o oblikovanju, o dajanju sredstev solidarnosti in o ugotavljanju in ocenjevanju škode ob naravnih nesrečah združil v enega. Vendar je ta predlog praktično vse doslej ostal le na ravni usklajevanja med zveznim in republiškimi sekretariati za finance, oz. znotraj Zveznega izvršnega sveta in izvršnimi sveti republik in pokrajin.

Prvo besedilo je prineslo le nekaj novosti: dvig cenusa za pridobitev solidarnostne pomoči, s 4 % na 5 % družbenega proizvoda, uvrstitev suše med naravne nesreče, prepoved seštevavanja škod različnih nesreč, ki vsaka zase ne dosegajo cenzu-

UJMA
UJMA
UJMA

* Republiška konferenca Socialistične zveze Slovenije, Komenskega 11, Ljubljana.